

Satranç

Kıvanç Çefle [btsatranc@tubitak.gov.tr]

Kaptan Evans ve Gambiti

Kaptan William Davies Evans (1790-1872)

Satrançta, oyunun açılış safhasında merkezi ele geçirmek, pozisyon üstünlüğü elde etmek gibi amaçlarla taş (genellikle piyon) feda edilmesine “gambit” denir. Sözcüğün, İtalyancada “çelme takmak” anlamına gelen “gambetto”dan türediği düşünülüyor. Gambitli açılışlar, özellikle de Şah Gambiti (1. e4 e5 2. f4) 19. yüzyılda uzunca bir süre boyunca, yani satrancın “romantik dönemi”nde oyuncuların gözdesiydi. Yaygınlıkla oynanan bir diğeri de Evans Gambiti’ydi. Şah Gambiti’nin 16. yüzyıldan beri oynanmasına karşılık Evans Gambiti ancak

1820’lerde William Evans tarafından satranç dünyasına tanıtıldı.

Evans Gambiti’ni hepimiz duymuşsunuzdur. Peki, onu geliştiren William Evans’ın bir kaptan ve bir mucit olduğunu biliyor muydunuz?

1790 yılında Galler’de doğan Kaptan Evans, çocuk denecek yaşta ticaret gemilerinde çalışmaya başladı. İngiltere ile Fransa arasındaki savaşlarda esir düşen Evans, salıverildikten sonra 1819’da kendi gemisine sahip oldu ve posta hatlarında çalışmaya başladı. 1830-40’lı yıllarda buharlı gemilerin daha fazla kullanılmaya başlamasıyla deniz

kazalarının sayısında da artış oldu. Kaptan Evans, kazaları engellemek için gemilerin pozisyon ve rotasını belirten üç renkli bir ışıklandırma sistemi geliştirdi. Bu sistem, bugün hâlâ kullanılıyor. İşte, Evans'ın mucitliği buradan geliyor.

Kaptan Evans satrancı öğrendiğinde 28 yaşındaydı. İzinli olduğunda sık sık Londra'nın satranç kulüplerinde boy gösteriyor, o zamanın ünlü üstatları olan Pierre Charles Fournier de Saint-Amant, Lionel Kieseritsky ve daha sonra İngiltere şampiyonu olacak olan Howard Staunton ile partiler oynuyordu.

Gemisinin çalıştığı posta hattı kapatılınca Evans birçok farklı hatta yorucu seferlere çıktı. Bu arada İstanbul'a geldiği de biliniyor. Burada satranç oynamış mıydı? Kimbilir...

1840'lı yıllarda mali sıkıntıya düşen Kaptan Evans, borçlandığı kişilerden kurtulmak için Belçika'ya yerleşti. Bir ara talih yüzüne güler gibi oldu: Rus Çarı II. Aleksandr'ın kardeşi Grandük Konstantin, Evans'ın yaşadığı Ostend şehrini ziyaret etti. Evans'ın da orada yaşadığını duyunca satranç meraklısı olduğundan Evans'ı satranç oynamaya davet etti.

Bu oyunların çoğunu Evans kazandıysa da Grandük onunla oynamaktan memnundu. Evans, bir fırsatını bulup Konstantin'e Rus donanmasının kendi icadı olan üç renkli ışıklandırmayı kullandığını ancak buna karşılık kendisine hiçbir ödeme yapılmadığını anlattı. Bunun üzerine kendisine o zaman için yüklüce sayılabilecek ödeme yapıldı. Ne yazık ki bu da Evans'ın durumunu düzeltmeye yetmedi. 1872'de, 82 yaşında fakirlik içinde öldü.

Gelelim Evans Gambiti'ne...

Kaptan, daha sonra kendi adıyla anılacak bu gambiti 1820'lerde oynamaya başladı. Onun oynadığı şekliyle, İtalyan Açılış'ının beşinci hamlesinde beyaz bir piyon feda ediyordu: 1. e4 e5 2. Af3 Ac6 3. Fc4 Fc5 4. 0-0 d6 5. b4!?

Sonraki yıllarda piyon fedası dördüncü hamlede yapılmaya başlandı (1. e4 e5 2. Af3 Ac6 3. Fc4 Fc5 4. b4!?). Gambit dönemin "ne pahasına olursa olsun hücum et" şeklinde özetleyebileceğimiz satranç anlayışına son derece uygundu ve kısa zamanda büyük beğeni topladı. Hatta gambiti "çağın en büyük satranç buluşu" diye niteleyenler bile oldu.

Geçen zaman içinde, özellikle Wilhelm Steinitz'in pozisyonel satranç anlayışının satranç dünyasına giderek hâkim olmasıyla birlikte gambite ilgi azaldı. Biz örnek oyun olarak yine Evans'ın bir partisini seçtik:

**Kaptan William Davies
Evans - Alexander Mc
Donnell**

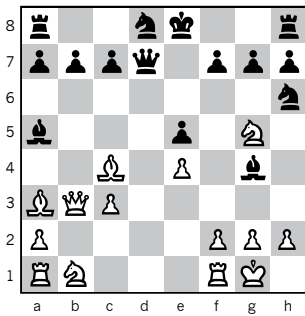
1824 dolayları, Londra

**1. e4 e5 2. Af3 Ac6 3. Fc4
Fc5 4. 0-0**

Günümüzde (ve aslında çok uzun zamandır) burada beyaz doğrudan 4. b4 ile piyon fedası yapıyor. Bu oyunda ise (bir sonraki hamlede göreceğimiz gibi) beyaz bir hamle gecikmeyle 5.e4 oynuyor.

**...d6 5. b4 Fxb4 6. c3 Fa5
7. d4 Fg4 8. Vb3 Vd7 9.
Ag5 Ad8 10. dxe5 dxe5
11. Fa3 Ah6** (Diyagram 1)

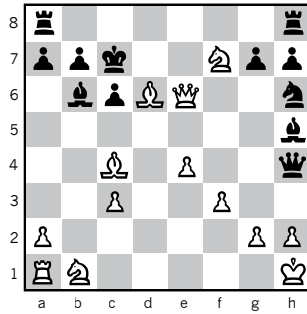
Diyagram 1

Beyaz, bu noktada istediğini elde etmiş görünüyor. Siyahın rok yapamamış olmasına, taşlarının eşgüdümüz ve dağınık durumuna karşılık hem tempo hem de alan açısından açıkça üstün. "Yumuşak karın" f7 noktasına büyük bir baskı uyguluyor. Bir şah avı her an başlayabilir...

**12. f3 Fb6+ 13. Şh1 Fh5 14.
Kd1 Vc8 15. Kxd8+ Vxd8
16. Axf7 Vh4 16...Ff7 17.
Fxf7+ Axf7 18. Ve6+ Ve7 19.
Vxe7 mat. 17. Vb5+ c6 18.
Vxe5+ Şd7 19. Ve6+ Şc7 20.
Fd6 mat.** Kaçınılmaz son!
(Diyagram 2)

Diyagram 2

Bu, Evans Gambiti'nin oynandığı kayda geçmiş ilk oyun olarak kabul ediliyor. Belki de bilmediği bir açılışa karşı ilk kez oynayan ve parti boyunca umutsuzca zayıf nokta f7'yi savunmak için çırpınan İrlandalı McDonnell'i de yabana atmayın. Yalnızca 10 yıl sonra, o zamanın en güçlü oyuncusu sayılan Fransız La Bourdannis'le bir dizi maç boyunca karşılaşacak ve satranç tarihinin en güzel oyunlarından bazılarında imzasını atacaktı.

Evans Gambiti, modern zamanlarda nadiren de olsa aralarında Fischer, Kasparov, Short ve Nakamura gibi en üst düzey ustaların da bulunduğu oyuncular

tarafından oynanmaya ve can yakmaya devam ediyor. Siz de bu açılışı çalışarak rakiplerinizi şaşırtabilirsiniz. Tıpkı Evans'ın neredeyse 200 yıl önce McDonnell'a yaptığı gibi...

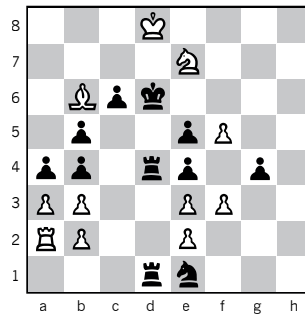
György Bakcsi (1933-2019)

2019 yılının sonlarına doğru kurgu dünyasından bir yıldız daha kaydı. Kurgu alanında Büyükuşta ve uluslararası hakem Macar György Bakcsi Kasım ayında yaşamını yitirdi. Çağın en önemli kurgucularından kabul edilen Bakcsi mizahi tarzı ile seçkinleşmişti; problemlerinin gülümsetici bir etkisi vardı. Etüt hariç hemen her tür kurgu alanında eserler vermişti.

Aşağıdaki problemi çözdüğünüzde siz de gülümsemeden yapamayacaksınız:

Diyagram 3

Sakkelet, 1995
Birincilik ödülü

Beyaz oynar, sekiz hamlede mat eder.

Çözüm:

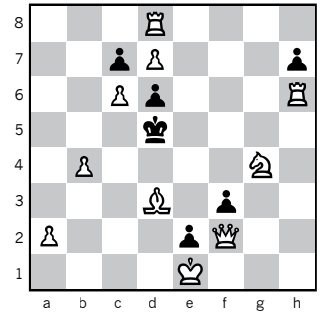
1. axb4 (tehdit: 2. Fc5 mat) **Kxb4 2. fxe4** (tehdit: 3. Ac8 mat) **Kxe4 3. b4 Kxb4 4. e4 Kxe4 5. b4 Kxb4 6. e4 Kxe4 7. Kh2 ve arkasından 8. Kh6 mat.**

Ayın Soruları

Sizi Bakcsi'nin üç güzel problemi ile baş başa bırakıyoruz... Bir ay sonra görüşmek üzere!

Diyagram 4

Problemblad, 1971
İkincilik ödülü

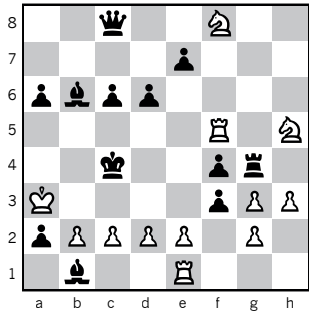
Beyaz oynar, iki hamlede mat eder.

- a) Diyagram
- b) a2 → a4
- c) a2 → a5
- d) a2 → a6
- e) a2 → a7

Tek diyagramda beş problem: a2'deki piyon sırasıyla a4, a5, a6 ve a7'ye konduğunda dört adet iki hamlelik problem daha elde ediliyor.

Diyagram 5

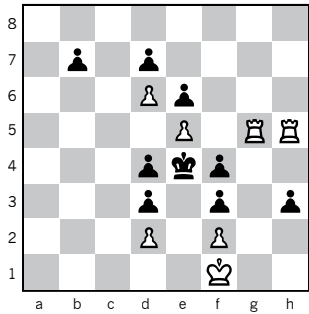
*Magyar Sakkszövetség
"Földeak-70", 1988*

Beyaz oynar, on hamlede mat eder. İpucu: Beyaz yalnızca piyon hamleleri yapacak.

Diyagram 6

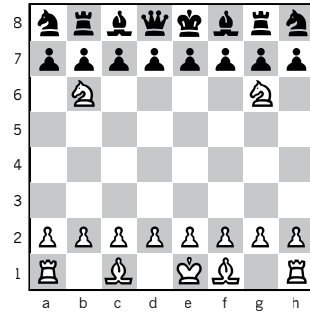
*Die Schwalbe, 1967
Birincilik ödülü*

Dört hamlede yardımcı mat. İpucu: Eğer e5'te beyaz piyon olmasaydı beyaz Ke5 ile mat edebilirdi. Yardımlı matlarda ilk hamleyi siyahın yaptığını unutmayın.

Geçen ay sorduğumuz etütlerin çözümü

Diyagram 7

Geçen ay size bu pozisyonun (Diyagram 6) kurallara uygun oynanmış bir oyunda ortaya çıkıp çıkamayacağını sormuştuk. Çözümü şöyle:

Bu pozisyon oluşuncaya kadar hamle yapmış (ya da yapmış olması mümkün) taşlar her iki tarafın atları, kaleleri ve beyaz şah. Filler, vezirler ve piyonlar hiç hamle yapmamış.

Şunu hatırlayalım: Bir at her hamle yapışında üzerinde durduğu karenin tersi renkteki bir kareye gider. Dolayısıyla, üzerinde durduğu kareyle ters renkte olan bir kareye gitmişse tek, aynı renkte bir kareye gitmişse çift sayıda hamle yapmış demektir. Diyelim ki b1 karesinde duran bir at döndü, dolaştı h5 karesine geldi. Bu dolaşma sırasında nasıl bir yol izlemiş olursa

olsun çift sayıda hamle yapmıştır. Çünkü b1 de, h5 de beyaz renkli kareler. Eğer h4'e gelseydi, h4 siyah renkli olduğundan tek sayıda hamle yapmış olurdu.

Diyagramımızda aynı şeyi kaleler ve beyaz şah için de söyleyebiliriz. Eğer hamle yapmışlarsa biri beyaz biri siyah iki kare arasında gidip gelmekten başka seçenekleri olmadığından atlar için geçerli özellik bu pozisyonda onlar için de geçerlidir.

Bunları not aldıktan sonra şu ana kadar beyazın da siyahın da yapmış olduğu hamle sayısının çift olduğunu kolayca görebiliriz. O zaman son hamleyi siyahın yaptığını anlarız. Çünkü, eğer beyaz yapmış olsaydı, siyahın yaptığı hamle sayısından bir fazla hamle yapmış olurdu. Ama o zaman ikisi de çift sayıda hamle yapmış olamazlardı (farkı 1 olan, yani ardışık iki sayıdan biri tek, biri çift olmak zorundadır).

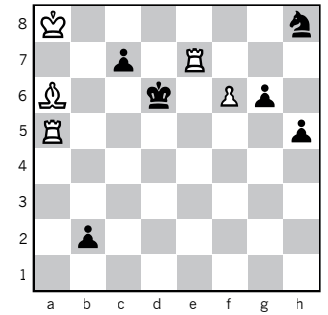
Peki, son hamleyi siyah yaptıysa, hangi taşıyla yaptı? Tahtada böyle bir taş yok. Siyah taşların şimdi buldukları kareye gelmeden bir hamle önce durmuş olabilecekleri

bütün kareler dolu! Örneğin, son hamleyi h8'deki at yapmışsa buraya ya f7, ya da g6'dan gelmiş olmalıdır. Ama her iki karede de başka taşlar var.

O hâlde, sorunun cevabını bulduk: Yukarıdaki pozisyon kurallara uygun oynanmış bir oyunda ortaya çıkmış olamaz!

Diyagram 8

*Dieter Kutzborski
Rochade, 1984
İkincilik Ödülü*

Beyaz oynar, beş hamlede mat eder.

Beyaz kolayca 1. Fb7 ve 2. Kd5 ile mat edebilirdi, eğer siyahın 1...c6! savunması olmasaydı! O hâlde siyah önce bu savunmadan yoksun kılınmalı:

1. Fc8! (2.Ke6 mat tehdidiyle) **c6** (1...c5? 2. Fb7 b1=V 3. Ka6+! Vb6 4. Kxb6 mat) **2. Fh3** (3. Kd7 mat tehdidiyle) **c5** **3. Fg2** (Ka6 mat tehdidiyle) **c4** **4. Fb7!** ve **5. Kd5 mat.**